

## บทที่ 1

### บทนำ

#### ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา



ประเทศไทยในอดีต การบริหารงานทั้งในส่วนของภาครัฐและภาคเอกชนต่างให้ความสำคัญในเรื่องการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยภาครัฐเชื่อว่าหากเศรษฐกิจเติบโตสูงขึ้น ระดับรายได้ของประชากรในประเทศก็จะเพิ่มขึ้นด้วย เช่นเดียวกับภาคเอกชนที่เชื่อว่าเมื่อธุรกิจมีการเติบโต ย่อมหมายถึง การได้รับผลกำไรที่เพิ่มขึ้น ด้วยเหตุนี้ ทุกภาคส่วนจึงมีการเร่งใช้ทรัพยากรต่างๆ เพื่อยกระดับมาตรฐานการดำรงชีวิตให้สูงขึ้น และการกระทำเช่นนี้ ล้วนนำมาซึ่งปัญหาต่างๆ ตามมามากมาย ไม่ว่าจะเป็นความขาดแคลนของทรัพยากร ความเสื่อมโทรมของธรรมชาติ หรือแม้กระทั่งความเหลื่อมล้ำระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง ก่อให้เกิดคำพูดที่ว่า “เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา และการพัฒนาคุณภาพไม่ยั่งยืน” (สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน, ม.ป.ป.) ด้วยเหตุนี้ ความเจริญทางเศรษฐกิจจึงไม่อาจอยู่ได้อย่างยั่งยืน หากไม่คำนึงถึงการบริหารจัดการด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม จากปัญหาต่างๆ เหล่านี้ ทำให้ประเทศไทยได้ตระหนักถึงความสำคัญและปรับเปลี่ยนแนวคิด จากเน้นพัฒนาเศรษฐกิจ เป็นการเน้นพัฒนาที่ตัวคนและสภาพแวดล้อมรอบๆ ตัวคนเป็นหลัก โดยมีการหันมาใส่ใจอย่างจริงจังกับ “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” ซึ่งการพัฒนาอย่างยั่งยืนนี้ มาจากหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช มหาราช ที่แนะนำประชาชนชาวไทยในเรื่องนี้มาเป็นเวลานานก่อนที่จะเกิดปัญหาเหล่านั้นขึ้น และทรงมีพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2517 ว่า “...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐานคือ ความพอมีพอกินพอใช้ ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานมั่นคง พร้อมสมควร และปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญ และฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป...” (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, ม.ป.ป.) การให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่ตัว

บุคคลในปัจจุบันนั้น ได้มีการส่งเสริมการเรียนรู้และให้โอกาสทางการศึกษามากขึ้น เพื่อที่บุคคลเหล่านี้จะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศและในส่วนของพัฒนาสภาพแวดล้อมหรือชุมชนที่อยู่ของบุคคลนั้นๆ จำเป็นต้องให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาโดยยึดหลักของความพอเพียงและพึ่งตนเองได้ และแนวทางหนึ่งในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนของชุมชน คือ การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน ซึ่งถือเป็นกิจการของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า และการให้บริการ โดยไม่ได้มุ่งหวังให้ได้กำไรสูงสุด แต่เน้นที่จะลดค่าใช้จ่าย และสร้างรายได้ให้แก่สมาชิกและคนในชุมชน

การที่วิสาหกิจชุมชนแต่ละแห่งจะประสบความสำเร็จภายใต้สถานการณ์โลกที่ผันแปรได้นั้น จำเป็นต้องมีการจัดการที่มีประสิทธิภาพ ทั้งในด้านการผลิต ด้านการตลาด ด้านการเงินและบัญชี และด้านการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก เนื่องจากความร่วมมือกันของสมาชิกในชุมชนจะก่อให้เกิดการสร้างสรรคงานที่มีประโยชน์ และแก้ปัญหาที่ใหญ่เกินกว่าจะแก้ตามลำพังได้ (รังสิตา บุญโชติ, 2559) นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนก็เป็นอีกหนึ่งแนวทางในการจัดการที่ดี ที่จะสร้างความเข้มแข็ง อันจะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน (สุกัญญา ดวงอุปมา, 2557) ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงได้ให้ความสำคัญในเรื่องการจัดการแบบมีส่วนร่วมเป็นหลัก เนื่องจากวิสาหกิจชุมชนนั้น จะมีชุมชนเป็นเจ้าของและเป็นผู้ดำเนินการต่างๆ ซึ่งต้องอาศัยคนในชุมชนร่วมแรงร่วมใจเพื่อให้งานประสบผลสำเร็จ และจากเหตุผลดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาหาปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วมในวิสาหกิจชุมชนขึ้น ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ในการศึกษาคือ ชุมชนตำบลหนองช้างค้ำ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน อันประกอบไปด้วย 6 หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านหัวฝาย หมู่บ้านตลาดหนองช้างค้ำ หมู่บ้านหัวฝาย-ศรีทรายมูล หมู่บ้านหนองช้างค้ำ หมู่บ้านน้ำโค้ง และหมู่บ้านริมเหมืองเหนือ โดยในอดีตภายในชุมชนแห่งนี้มีโรงน้ำที่ผลิตน้ำดื่มอยู่ 3 แห่ง ตั้งอยู่ที่หมู่บ้านตลาดหนองช้างค้ำ หมู่บ้านหนองช้างค้ำ และหมู่บ้านน้ำโค้ง แต่เมื่อดำเนินการไปได้ระยะเวลาหนึ่ง วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตน้ำดื่มของหมู่บ้านตลาดหนองช้างค้ำและหมู่บ้านน้ำโค้ง ไม่สามารถดำรงอยู่ได้ จึงเหลือเพียงหมู่บ้านหนองช้างค้ำเท่านั้นที่ประสบความสำเร็จในการก่อตั้งวิสาหกิจชุมชนนี้ นอกจากนี้ในพื้นที่ใกล้เคียงก็มีกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตน้ำดื่มที่ประสบความสำเร็จเช่นกัน คือ หมู่บ้านฮ่องกอม่วง ตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ผู้วิจัยจึงมีความสนใจหารูปแบบการจัดการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตน้ำดื่มที่จะส่งผลต่อความสำเร็จของการจัดการแบบมีส่วนร่วมในวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตน้ำดื่มและได้เปรียบเทียบรูปแบบการจัดการกับกลุ่มที่ไม่ประสบความสำเร็จเพื่อใช้เป็นต้นแบบของการดำเนินการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตน้ำดื่มให้ชุมชนอื่นต่อไป

## วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อหาปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสำเร็จในการจัดการวิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วม
2. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการแบบมีส่วนร่วมของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตน้ำดื่ม

## ประโยชน์ที่รับจากการวิจัย

1. ได้ทราบปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความสำเร็จของการจัดการแบบมีส่วนร่วมในวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตน้ำดื่ม
2. ได้รู้รูปแบบการจัดการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตน้ำดื่ม เพื่อใช้เป็นต้นแบบให้กับชุมชนอื่น
3. ได้รับทราบความคิดเห็นของกลุ่มสมาชิกที่มีต่อการจัดการของคณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตน้ำดื่ม เพื่อใช้ปรับปรุงในการบริหารงานต่อไป

## สมมติฐานการวิจัย

1. ปัจจัยด้านลักษณะส่วนบุคคล มีผลต่อความสำเร็จของการจัดการแบบมีส่วนร่วมในวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตน้ำดื่ม
2. ปัจจัยด้านลักษณะทางเศรษฐกิจ มีผลต่อความสำเร็จของการจัดการแบบมีส่วนร่วมในวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตน้ำดื่ม
3. ปัจจัยด้านลักษณะทางสังคม มีผลต่อความสำเร็จของการจัดการแบบมีส่วนร่วมในวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตน้ำดื่ม
4. ปัจจัยด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร มีผลต่อความสำเร็จของการจัดการแบบมีส่วนร่วมในวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตน้ำดื่ม
5. ปัจจัยด้านแรงจูงใจ มีผลต่อความสำเร็จของการจัดการแบบมีส่วนร่วมในวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตน้ำดื่ม
6. ปัจจัยด้านภาวะผู้นำ มีผลต่อความสำเร็จของการจัดการแบบมีส่วนร่วมในวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตน้ำดื่ม
7. ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการ มีผลต่อความสำเร็จของการจัดการแบบมีส่วนร่วมในวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตน้ำดื่ม

## ขอบเขตของการวิจัย

### ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรในการศึกษาครั้งนี้ คือ คณะกรรมการบริหารงานและสมาชิกผู้ถือหุ้นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนของหมู่บ้าน 4 หมู่บ้าน มีจำนวนทั้งสิ้น 1,560 คน แบ่งออกเป็น หมู่บ้านหนองช้างคื่น จำนวน 218 คน หมู่บ้านฮ่องกอม่วง จำนวน 126 คน หมู่บ้านตลาดหนองช้างคื่น จำนวน 1,087 คน และหมู่บ้านน้ำไค้ง จำนวน 129 คน

### ขอบเขตด้านกลุ่มตัวอย่าง

1. การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดโควตาในการสัมภาษณ์คณะกรรมการบริหารงานและสมาชิกผู้ถือหุ้นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหมู่บ้านละ 5 คน โดยแบ่งเป็นคณะกรรมการ จำนวน 3 คน และผู้ถือหุ้น จำนวน 2 คน มีจำนวนรวมทั้งสิ้น 20 คน

2. การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณในการศึกษาครั้งนี้ คือ คณะกรรมการบริหารงานและสมาชิกผู้ถือหุ้นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตน้ำดื่มทั้งกลุ่มที่ประสบความสำเร็จและไม่ประสบความสำเร็จ จำนวน 318 คน ที่ได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย

### ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยนี้ได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 3 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 ศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตน้ำดื่มในหมู่บ้านที่ประสบความสำเร็จ คือ หมู่บ้านหนองช้างคื่น และหมู่บ้านฮ่องกอม่วง และเปรียบเทียบการจัดการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มน้ำดื่มในหมู่บ้านที่ไม่ประสบความสำเร็จ คือ หมู่บ้านตลาดหนองช้างคื่นและหมู่บ้านน้ำไค้ง

ส่วนที่ 2 ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความสำเร็จของการจัดการแบบมีส่วนร่วมในวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตน้ำดื่ม

ส่วนที่ 3 ทำการสอบถามความคิดเห็นของกลุ่มคณะกรรมการบริหารและสมาชิกผู้ถือหุ้นที่มีต่อการจัดการของคณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนของหมู่บ้านที่ประสบความสำเร็จและไม่ประสบความสำเร็จ

### ขอบเขตด้านเวลา

ระหว่างเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2558 – สิงหาคม พ.ศ. 2559

### ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาในพื้นที่หมู่บ้านตลาดหนองช้างคื่น หมู่บ้านหนองช้างคื่น หมู่บ้านน้ำโค้ง ตำบลหนองช้างคื่น อำเภอเมือง จังหวัดลำพูนและหมู่บ้านฮ้องกอม่วง ตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

### นิยามศัพท์เฉพาะ

วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตน้ำดื่ม หมายถึง กิจการของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตน้ำดื่มให้คนในชุมชน โดยไม่ได้มุ่งหวังให้ได้กำไรสูงสุด แต่มุ่งหวังเพื่อลดค่าใช้จ่ายในการซื้อน้ำจากภายนอก การจัดการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การทำงานร่วมกันเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพและสำเร็จ โดยเป็นการแบ่งอำนาจจากผู้บริหารลงสู่ผู้ปฏิบัติงานให้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเชิงสร้างสรรค์ การตัดสินใจ ตลอดจนร่วมรับผิดชอบในงานนั้นๆ